

OLGA SZCZEPAŃSKA
ORCID 0009-0003-7557-6573

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

„CYFROWA RODZINA”. WSPÓŁCZESNE KORZYŚCI I ZAGROŻENIA W BUDOWANIU RELACJI MIĘDZYLUDZKICH

ABSTRACT. Szczepańska Olga, „Cyfrowa rodzina”. Współczesne korzyści i zagrożenia w budowaniu relacji międzyludzkich [“Digital Family”. Contemporary Benefits and Risks in Building Interpersonal Relationships] Studia Edukacyjne no. 75, 2024, Poznań 2024, pp. 211-222. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. Submitted: 08.12.2024. Accepted: 16.01.2025. DOI: 10.14746/se.2024.75.13

The purpose of this article is to highlight the benefits and risks in building interpersonal relationships in the context of the family. Thus, the text attempts to define the concept of the digital family. The author focuses on selected benefits and risks of family members participating in virtual reality. The concept of the digital family is formulated based on definitions from various fields of social sciences. The author briefly analyses available data on media use by adults, and later discusses the benefits of being part of a digital family in terms of relationships and security, the dangers of excessive participation in virtual reality, as well as the difficulties associated with relationship breakdown and negative use of digital products. The author also presents selected aspects of the changes taking place in modern family relations between generations and develops the topic of exclusion of the oldest generation in terms of information and general awareness of reality.

Key words: digital family, media, Internet, contemporary relationships, modern family

Wprowadzenie

Próba zdefiniowania tak określonej grupy społecznej, jaką jest rodzina była podejmowana dotychczas niejednemu raz, przez wiele dziedzin nauk społecznych, w sposób równie różnorodny. Jak wskazuje Franciszek Adamski (2002, s. 26), socjolog oraz pedagog społeczny, rodzina w społeczeństwie pełni rolę podstawowej komórki. Zapewnia również ciągłość biologiczną społeczeństwa i jest odpowiedzialna za przekazywanie dziedzictwa kulturowego następnym pokoleniom. Odpowiada zatem za pewną ciągłość trwania indywidualnej kul-

tury danej rodziny. W założeniu stanowi grupę złożoną z jednostek, połączonych ze sobą relatywnie w specyficzny sposób jako małżeństwo lub w relacji rodzic-dziecko. Bożena Balcerzak-Paradowska (2004) przedstawia rodzinę w kontekście pierwotnego środowiska, w którym człowiek się rodzi oraz rozwija. W kontekście instytucji społecznej jawi się ona jako fundamentalna. Podczas wielokierunkowej definicji mikrostruktury społecznej, jaką jest rodzina, zostają wyróżnione zmiany, którym nieustannie bywa poddawana. Zmiany te wynikają z oddziaływania wpływów zewnętrznych wobec niej. Nie należy jednak pomijać faktu, że również rodzina wpływa na środowisko zewnętrzne i staje się prekursorem pewnych zmian. Lucyna Bakiera (2006) zwraca uwagę na związki między jednostką a jej najbliższym i pierwszym otoczeniem, jakim staje się dla człowieka rodzina w momencie rozpoczęcia życia. Jednostki będące częścią tej wyjątkowej grupy społecznej są specyficznym wyróżnieniem, w zależności od kultury. Sformułowano dwa określenia dotyczące rodziny w kontekście grupy społecznej, składające się z konkretnie powiązanych ze sobą jednostkami: rodzina nuklearna oraz rodzina rozszerzona. Rodzina nuklearna składa się z małżeństwa i dzieci, natomiast rodzina rozszerzona dotyczy ogółu jednostek spokrewnionych z małżonkami. Mieczysław Polpa (2011, ss. 15-17) zwrócił uwagę na złożoność systemu, jakim jest rodzina, podkreślając również istotność wzajemnych interakcji, kluczowych dla rozwoju dynamiki relacji. Na podstawie wyróżnionych teorii pragnę przedstawić również własną teorię znaczenia rodziny, którą w domyśle posługiwać się będę w dalszych rozważaniach. Rodzinę zaprezentuję jako grupę społeczną, do której przynależą jednostki spokrewnione ze sobą w relacjach: małżeńskiej, rodzic-dziecko oraz pokolenia rodziców należących do pokolenia najstarszego oraz potomstwa dzieci tego właśnie pokolenia najstarszego, czyli relacji wnuczęta-dziadkowie.

Moim celem jest również próba zdefiniowania terminu „cyfrowa rodzina”. Według Mirosławy Ściupider-Młodkowskiej (2020), stanowią ją członkowie kontaktujący się wzajemnie wyłącznie za pośrednictwem mediów społecznościowych. Natomiast, w kontekście definicji własnej, którą posługiwać się będę podczas rozważań, poprzez określenie cyfrowa rodzina rozumiem rodzinę, której członkowie aktywnie korzystają z produktów cyfrowych. Poprzez produkty cyfrowe rozumiem natomiast wszelkie produkty istniejące w formie elektronicznej, osiągalne poprzez dostęp do Internetu, nowoczesnych technologii oraz mediów masowego przekazu.

Produkty cyfrowe a codzienność społeczeństwa

Jak wskazują dane uzyskane w 2020 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), z Internetu korzysta mniej więcej 68% Polaków. Prze-

ciętny Polak przed ekranem w ciągu dnia spędza średnio od 6 do 10 godzin. W raporcie CBOS dotyczącym roku 2023, regularną aktywność online, przypadającą przynajmniej raz na tydzień, deklaruje 77% ogółu dorosłych. Należy zaznaczyć, że najpopularniejszą grupę wiekową wśród dorosłych respondentów stanowią osoby poniżej 45 roku życia, przy czym najliczniejsza, według raportu, z wynikiem stuprocentowym, pozostaje grupa wiekowa od 18 do 24 roku życia. Z kolei, według raportu ElectronicHubs, opublikowanego w kwietniu 2024 roku, Polacy poświęcają około 40% czasu w ciągu doby (wykluczając przy tym czas snu) na tak zwany „czas ekranowy” (ang. *screen time*). Biorąc pod uwagę średnią zalecaną ilość snu dla osoby dorosłej, jaką według WHO jest w ciągu doby od 7 do 9 godzin, czas niepoświęcany na sen wynosi od 15 do 17 godzin. Jeżeli więc spojrzymy ponownie na uzyskane wyniki, możemy zauważyć, że przeciętny Polak na czas poza ekranem przeznaczają od 5 do 11 godzin w ciągu dnia. Potwierdza się przy tym teoria Katarzyny Loreckiej (2016), że człowiek współczesny żyje w rzeczywistości hybrydowej, gdzie świat realny miesza się z tym internetowym. Na początku 2024 roku aktywnymi użytkownikami Internetu było ponad 35 milionów Polaków, z czego prawie 30 milionów stanowili równocześnie użytkownicy mediów społecznościowych. Z zaprezentowanych w raporcie danych wynika, że 11,9% polskiego społeczeństwa nie pozostawało wówczas użytkownikami Internetu (Kemp, 2024). Pomimo stanu badań oraz analiz dotyczących osób dorosłych, najaktywniejsi w dziedzinie korzystania z technologii informatycznej pozostają dzieci oraz młodzież. Jednak umiejętność dysponowania czasem poświęconym na użytkowanie technologii jest w pełni uzależniona od zasad i wzorców, jakie reprezentują dorośli w otoczeniu młodego człowieka. Nowoczesne technologie mogą być wykorzystywane przez rodziców lub opiekunów jako zastępstwo w pełnieniu obowiązków rodzicielskich. Jednakże, częste zachowania reprezentujące takie podejście niosą poważne konsekwencje odnośnie umiejętności dziecka, kształtowanych podczas bezpośredniego kontaktu z dorosłym. Stanowią je przede wszystkim czynniki związane ze wspólnie spędzonym czasem, poświęconą dziecku uwagę, które coraz częściej zastępowane są przez nowoczesną technologię (Lorecka, 2016). Współcześnie media masowe stały się kluczowym sposobem na pozyskiwanie wiadomości, rozrywkę, czy komunikację z innymi. Naturalne więc, że jeżeli są obecne w życiu teraźniejszego społeczeństwa, uprzywilejowanego do korzystania z nowoczesnych rozwiązań technologicznych, będą one obecne w życiu rodziny stanowiącej część takiego społeczeństwa. Co więcej, środki masowego przekazu mogą stać się determinujące w sposobie funkcjonowania danej grupy, jaką jest rodzina. Obecnie najaktywniejszą grupą wiekową w Internecie są nastolatki oraz młodzi dorośli, w wieku od 15 do 25 lat, dla których owa dziejąca się wirtualnie rzeczywistość często bywa dominująca.

Spowodowane jest to głównie tym, iż rozpoczęli oni swoje życie i dorastali już w tej rzeczywistości hybrydowej (Grewiński, 2018). Należy więc ukazać fakt coraz częściej występującego problematycznego sposobu korzystania z Internetu, wpływającego na jakość życia codziennego oraz relacji społecznych. Wśród nastolatków w wieku od 12 do 17 lat prawie 12% zmaga się z problematycznym korzystaniem z Internetu. Oznacza to, że borykają się oni ze zwiększoną potrzebą korzystania z Internetu oraz bezwzględną priorytyzacją korzystania z Sieci każdego dnia, często w celu poprawienia własnego nastroju. Problem ten charakteryzuje również występowanie rozdrażnienia w przypadku ograniczenia możliwości korzystania z niej. Zjawisko to jest również powodem występowania konfliktów w relacjach rodzinnych dziecka (Makaruk, Włodarczyk, Skoneczna, 2019). Równocześnie jednak konflikty te mogą stać się przyczyną potrzeby ucieczki od rzeczywistości realnej, która dla młodego człowieka stanie się krzywdząca czy trudna. Już w 2011 roku wskazano, iż osoby nadużywające Internetu borykają się z poczuciem osamotnienia w rodzinie. W typowy dzień szkolny 60% nastolatków należących do grupy dysfunkcyjnych użytkowników spędza w Internecie od 2 do 4 godzin, przy czym co drugi nastolatek wskazuje, że korzysta z Sieci ponad 4 godziny. W dni wolne od zajęć czas ten znacznie się wydłuża – niemal wszyscy dysfunkcyjni użytkownicy (97,1%) poświęcają wówczas na korzystanie z Internetu co najmniej 2 godziny, z czego połowa spędza w Sieci ponad 4 godziny (Makaruk, Wójcik, 2013). Analizując przedstawione raporty, zarówno osoby dorosłe, jak i młodsze pokolenia przeznaczają znaczną część swojej codzienności na wyłączenie się czynnościom odbywającym się w rzeczywistości wirtualnej. Zjawisko to, niezależnie od wieku, może również przeobrazić się w problematyczne nadużywanie korzystania z Internetu, co może prowadzić do licznych i złożonych problemów natury psychologicznej. Rozszerzając jednak patrzenie na media, również w kontekście mediów internetowych, należy również zaznaczyć popularność mediów telewizyjnych w rodzinach polskich. Rozpoczynając od zyskującej obecnie na popularności telewizji internetowej, cechą charakterystyczną tego rodzaju usługi jest możliwość oglądania treści na szeroką skalę za pośrednictwem różnych urządzeń oraz platform online. Odbiorcy mają dostęp do obszernych katalogów, które umożliwiają wybieranie, zatrzymywanie, przewijanie oraz ponowne odtwarzanie programów zarówno w domu, jak i w sposób mobilny. W takim systemie medialnym, który daje widzom nowe możliwości, człowiek może swobodnie korzystać z telewizji nie tylko w sposób tradycyjny, siadając przed ekranem w zaciszu domowym, ale tak naprawdę poprzez posiadanie jakiegokolwiek urządzenia mobilnego z dostępem do Sieci. Skutkiem tego jest również wzmożony czas przeznaczany na takie treści. Mimo jednak rozwijającego się właśnie tego nowoczesnego wymiaru telewizji, ten

„tradycyjny” czynnie poddawany jest przekształceniom i modernizacji oraz wciąż cieszy się bardzo dużym gronem odbiorców. W roku ubiegłym przed ekranem telewizora przeciętny Polak w ciągu swojego dnia spędził prawie 4 godziny. Według statystyk, jest to równocześnie najpopularniejszy zwyczaj obecny w rodzinach polskich, mający na celu obcowanie z kulturą (Kisielewska, 2024). Zgodnie z raportem dotyczącym drugiego kwartału 2024 roku, statystyczny Polak na oglądanie telewizji przeznaczał ponad 3,5 godziny dziennie. Statystyki te zostały sporządzone na podstawie danych dotyczących widzów już po 4 roku życia (Reisner, 2024). Jak można więc zauważyć, produkty cyfrowe są regularnie obecne w życiu rodziny dla każdego jej elementu. Przedstawiciele rodziny, pomimo różnic pokoleniowych, korzystają z nowoczesnych technologii, lecz w różnym stopniu. Niezależnie jednak od rodzaju używanych mediów, czas spędzany przed ekranem ulega wydłużeniu w miarę postępu cyfryzacji. Ten wzrost ma znaczący wpływ na codzienne funkcjonowanie oraz relacje międzyludzkie w kontekście rodzinnym.

Korzyści oraz zagrożenia w budowaniu relacji międzyludzkich

Mimo niekoniecznie pozytywnych wyników, przytoczonych przeze mnie wcześniej badań, nie sposób nie wyróżnić pewnych korzyści występujących w „cyfrowych rodzinach”. Jedną z największych jest swobodna i ciągła komunikacja. Pozostawanie ze sobą w kontakcie, nie tylko bezpośrednim, ale także tym cyfrowym, umożliwia umacnianie relacji i więzi rodzinnych nawet zaocznie podczas rozłąki bądź przebywania poza gospodarstwem domowym w celu zarobkowym czy naukowym. W czasie niemałej rozłąki – z uwagi na długotrwałe wyjazdy w celu zarobkowym lub regularne, częste i długo trwające wyjazdy w celach naukowych któregoś z członków rodziny – owa „cyfrowość” rodziny może stać się znacząca i determinująca dla utrzymania odpowiedniej dynamiki zachodzącej relacji (Lorecka 2016). W kontekście mediów telewizyjnych można wskazać i wyróżnić zarówno szanse, jak też zagrożenia dla współczesnych relacji rodzinnych. Jednakże, jak wskazują badania, minione traktowanie telewizji jako komponentu spajającego więzi rodzinne nie jest już aktualne. Wręcz przeciwnie, jako zagrożenie wskazuje się wiele czynników, które dla współczesnej rodziny mogą stanowić niebezpieczeństwo i wpłynąć niekorzystnie na więzi między jej członkami. Ze względu na rodzaj treści udostępnianych za pomocą tych mediów, zagrożeni są często przedstawiciele młodego pokolenia. Dotyczy to szczególnie emitowanych materiałów zawierających wszechobecną przemoc, brutalność, czy sceny prezentujące zachowania w ogólnie przyjętym ro-

zumieniu niemoralne. Wspólne oglądanie takich treści przez całą rodzinę nie sprzyja jej integracji ani wzajemnemu poznaniu. Po zakończonym seansie zazwyczaj brakuje wspólnej refleksji na temat przyjętych, często trudnych treści. Brakuje rozmowy dotyczącej na przykład przyczyn agresywnego zachowania bohaterów, jakiego byli świadkami wszyscy oglądający materiał. W rezultacie, członkowie rodziny zamykają się we własnym świecie, co prowadzi do osłabienia więzi i wzajemnego wyobcowania. Przeżycia bohaterów telewizyjnych stają się wówczas substytutem prawdziwych relacji i wspólnego przeżywania emocji z bliskimi. Takie nadmierne, bezrefleksyjne korzystanie z tego rodzaju mediów masowych prowadzi do osłabienia relacji międzyrodzinnych, jest przyczyną wzajemnego zaniedbania czasowego, a problem ten dotyczy przedstawicieli każdej relacji rodzinnej, jaka została dotychczas omówiona. Przedstawiciele każdego pokolenia, nie zważając na wiek, doświadczają ekspozycji na relatywne niebezpieczeństwa, jakich źródłem jest problematyczne korzystanie z telewizji. Wpływa ona negatywnie na życie rodzinne, osłabiając więzi między jej członkami. Zmniejsza ilość czasu poświęcanego rozmowom z dziećmi oraz ogranicza możliwości wspólnego, wartościowego spędzania wolnego czasu. Zastępuje konstruktywne i rozwijające formy zabawy, przyczyniając się do zaniku bardziej angażujących aktywności rodzinnych (Hanyga-Janczak, 2011). Jedno z wielu zagrożeń dla „cyfrowych rodzin” pojawia się w przypadku rozwoju rodziców. Popularnym, występującym obecnie zjawiskiem jest tak zwana triangulacja małżeńska, w której osobą trzecią pozostaje dziecko. Staje się ono wówczas aktywnym uczestnikiem konfliktów czy ewentualnych manipulacji swoich rodziców. Kontakty cyfrowe widnieją w takim przypadku jako przeszkoda bądź utrudnienie lub, jak zaznacza Ściupider-Młodkowska, stanowią jedyną formę komunikacji z dzieckiem. Pojawia się również ryzyko alienacji rodzicielskiej, w której obecna jest manipulacja prowadzona z użyciem nowych mediów. Zagrożeniem obecnym podczas wystąpienia rozvodu w „cyfrowej rodzinie” jest zjawisko izolacji dziecka. Polega ona w takim przypadku przede wszystkim na braku kontaktu w świecie rzeczywistym z jednym z rodziców na rzecz porozumiewania się tylko za pomocą komunikatorów i mediów społecznościowych (Ściupider-Młodkowska, 2020). Jednym z podstawowych obowiązków, jaki rodzic powinien spełnić jest zapewnienie bezpieczeństwa. Nowym, popularnym zjawiskiem w świecie wirtualnym stał się w ostatnich latach „sharenting”. Ten model prowadzenia przez rodziców swoich kont w mediach społecznościowych polega na regularnym zamieszczaniu szczegółowych informacji dotyczących dzieci. Jest to między innymi częste publikowanie zdjęć własnego dziecka, które pozwalają na łatwą identyfikację, a więc często z dokładnie widoczną jego twarzą, jak również treści dotyczących codzienności, prywatnych wydarzeń,

wydarzeń przełomowych w rozwoju dziecka (pierwsze kroki, pierwsze słowo, pierwszy dzień w danej placówce edukacyjnej). Publikowane treści o takim charakterze ułatwiają identyfikację dziecka i pozbawiają młodego człowieka prawa do decyzji, aby w tej przestrzeni internetowej się znajdować. Inni użytkownicy mediów społecznościowych mogą bez trudu obserwować wszelakie treści związane z małoletnim. „Sharenting” jest więc powodem powstania wielu zagrożeń dotyczących całej rodziny. Dziecko to przestaje być anonimowe dla wszystkich użytkowników danej platformy, o ile zechcą odwiedzić profil internetowy danego rodzica. Zdjęcia takiego dziecka, czy całej rodziny, mogą być wykorzystane w celach, nad którymi osoba publikująca nie ma żadnej kontroli. Jednak w kontekście relacji, taki styl dzielenia się swoją codziennością przez rodzica może spowodować przyszłe zaburzenie zaufania oraz poczucia bezpieczeństwa u dziecka. Materiały są publikowane bez świadomej zgody dziecka, często już od pierwszych dni jego życia. Z czasem, kiedy ono rośnie, dojrzewa, niekoniecznie może odczuwać potrzebę istnienia w przestrzeni internetowej i świadomie nie zgadzać się na bezpowrotnie obecne w sieci internetowej swoje zdjęcia w bardzo prywatnych, a nawet intymnych sytuacjach. Należy tutaj wyróżnić ekstremalny rodzaj „sharentingu”, jakim stał się „oversharenting”. Polega on na bardzo skrupulatnym publikowaniu treści przez rodziców i opiekunów. Charakteryzuje się wzmożoną częstotliwością publikacji w Sieci treści nawet dla dziecka intymnych. Jednym z przejawów „oversharentingu” jest również „troll parenting”, cechujący się udostępnianiem kompromitujących i prześmiewczych oraz wywołujących poczucie wstydu nagrań bądź zdjęć dzieci. Takie nadmierne publikowanie pociąga za sobą wiele negatywnych konsekwencji. Jedną z nich jest zaburzenie procesu tworzenia własnego wizerunku przez dzieci w późniejszych latach. Dochodzi więc do utraty zaufania, będącego jednym z podstawowych filarów w budowaniu relacji międzyludzkich (Laskowska, 2020). Istotne niebezpieczeństwo, które w przypadku obydwu zjawisk jest obecne w życiu rodziny, stanowi zagrożenie kradzieży danych osobowych czy wizerunku (Ciućkowska, 2024). Nie można bagatelizować również problemu, jakim pozostaje nieumiejętne korzystanie z produktów cyfrowych. Momentem przełomowym w zwiększeniu ilości czasu poświęcanego na korzystanie z mediów był czas pandemii COVID-19 oraz łączącej się bezpośrednio z obostrzeniami edukacji zdalnej. Kiedy przed tym trudnym okresem zalecany czas ekranowy określony był maksymalnie na dwie godziny dziennie, wraz z pandemią ta ogólnie przyjęta zasada przestała funkcjonować, jako spełniona przez każdego chociażby ucznia uczęszczającego na lekcje prowadzone w trybie zdalnym. Po zakończeniu pandemii faktyczny czas korzystania z produktów cyfrowych nie zmniejszył się, co spowodowało niejedno zagrożenie. Spośród zagrożeń związanych z rozwojem relacji

wyróżnia się zwiększone ryzyko pojawienia się lęków czy wystąpienie izolacji społecznej. Jednym z wielu pozostaje również problem z tworzeniem i podtrzymywaniem więzi, spowodowany brakiem odpowiedniej ilości czasu poświęconego na budowanie relacji rodzinnych, czego skutkiem jest izolacja społeczna oraz upośledzenie tych relacji.

„Rodzina cyfrowa” a dystans pokoleniowy

Fundament istnienia oraz funkcjonowania społeczeństw stanowią relacje zachodzące między ich pokoleniami. Jednak współcześnie pokolenia młodsze coraz mniej czasu i chęci poświęcają na interakcję z trwającymi wspólnie przedstawicielami starszego pokolenia. Dystans pokoleniowy zwiększa się wraz z postępem i rozwojem cyfryzacji. Margareth Mead wyróżniła trzy procesy nabywania kultury: postfiguracywny, kofiguracywny oraz prefiguracywny. Dla autorki, publikującej w 70. latach XX wieku, typ prefiguracywny jawił się jako przyszłość. Jednakże w 20. latach XXI wieku odwołam się do niej w kontekście współczesności. Jak określa Margareth Mead, z jej perspektywy była to kultura przyszłości, należąca do „zagadkowych dzieci”. Sformułowanie to określa czas, w którym właśnie najmłodsze pokolenie pełni rolę przewodnika i tłumacza codzienności dla pokoleń starszych. Wiąże się to z dynamicznym rozwojem również technologicznym i potencjalnym porzuceniem przekonania istotności przeszłości charakterystycznego dla najstarszego pokolenia, przez najmłodszych przedstawicieli społeczeństwa. Dostosowywanie się do tempa rozwoju szczególnie technologicznego jest nieproporcjonalne. Im starsi przedstawiciele społeczeństwa, tym dłużej trwa ich przystosowanie się do nowych rozwiązań czy wartości (Mead, 1978). Starsze pokolenia nie posiadają odpowiednich zasobów, aby z relatywną łatwością samodzielnie nabyć wiedzę dotyczącą nowych technologii, jakie niewątpliwie stanowią nowe media. Można więc zauważyć, że są najbardziej zagrożeni „cyfrowym wykluczeniem”, polegającym na wyłączeniu danej grupy społecznej z uczestniczenia w rozwoju technologicznym, który definiuje rzeczywistość. Również w związku z coraz szybszym rozwojem technologicznym, jakiego doświadczamy obecnie i nieustannie będziemy w przyszłości doświadczać, zaobserwować można zwiększający się dystans międzypokoleniowy. Jak zauważa Irena Hejduk (2016), sprawne posługiwanie się nowymi technologiami wymaga odpowiednich kompetencji. Zakłócenia w procesie ich nabywania mogą przyczyniać się do rosnącego dystansu międzypokoleniowego, jako że wykorzystanie technologii cyfrowych staje się niezbędne w codzienności i często tę codzienność ułatwia. Przykładem może być poruszanie się w przestrzeni miejskiej, proces naby-

wania biletów niezbędnych w planowaniu podróży, szybkie i bezpieczne uregulowanie należności za zakupiony towar czy usługę, a nawet korzystanie z możliwości generowania wirtualnych pism, czy pozyskiwanie i podpisywanie wniosków oraz podań przez Internet. Irena Hejduk wskazuje, że najbardziej narażone na wykluczenie cyfrowe jest pokolenie osób powyżej 65. roku życia. Postępująca izolacja może powiązać się z powstaniem konfliktu oraz dystansu między członkami rodziny należącymi do skrajnie różnych pokoleń (w relacji dziadkowie-wnuczęta). Jednakże, podstawą do jego zapobiegania, jak wskazuje Alicja Kozubska (2011), jest wykorzystanie dialogu w budowaniu relacji. Za wprowadzenie oraz odpowiednią moderację dialogiem w rodzinie odpowiedzialni są dorośli. Dialog w kontekście budowania więzi jest cenny, ponieważ niesie poczucie bezpieczeństwa, przynależności oraz poprzez przekazywanie wartości może zapewnić ciągłość kulturową danej rodzinie. W wielopokoleniowych grupach rodzinnych nierzadko dochodzi do spięć, wynikających z dystansu utworzonego między pokoleniami. W Polsce zaledwie jedna piąta seniorów pozostaje aktywna w mediach społecznościowych. Jednakże, pomimo świadomości, iż dają one szansę na sprawniejszą komunikację, szczególnie z przedstawicielami najmłodszego pokolenia w rodzinie, stosunkowo powoli zapoznają się z możliwościami, jakie daje technologia. To najmłodsi doświadczają najmniejszych trudności w przystosowaniu się do coraz to nowszych konceptów oraz rozwiązań technologicznych, ponieważ zmiany te w kontekście ich pokolenia, urodzonego już w czasach cyfryzacji, są zdecydowanie mniejsze, niż te same zmiany dla pokolenia najstarszego. Jak wskazuje Joanna Sikorska (2024), nieobecność seniorów w wirtualnej rzeczywistości może ograniczać zaspokojenie ich potrzeb, szczególnie związanych z socjalizacją. Ponadto, niewystarczające umiejętności korzystania z mediów cyfrowych mogą prowadzić do ich społecznej marginalizacji oraz wykluczenia. Wskutek powiększającego się dystansu międzypokoleniowego narodził się, coraz bardziej postępujący, konflikt między przedstawicielami różnych pokoleń. Stanowi on również źródło wielu krzywdzących stereotypów dotyczących najstarszych jednostek w społeczeństwie, które mogą być przyczyną bezpośredniej niechęci, co skutkuje trwałym zaburzeniem budowania relacji (Michalska, 2016). Nie należy jednak wyróżniać jedynie dystansu powstającego pomiędzy najmłodszymi a najstarszymi w rodzinie, chociaż jest on nie tyle stereotypowy, co najbardziej zauważalny. Dystans ten powstaje również w relacji rodzic-dziecko, szczególnie kiedy tylko jedna, najmłodsza, strona rozpoczęła swoje życie już w tej rzeczywistości hybrydowej i nie doświadczyła, w przeciwieństwie do swojego rodzica, rzeczywistości sprzed XXI wieku. W obu tych grupach widoczne są więc różnice w postrzeganiu oraz wykorzystywaniu nowoczesnych technologii (Waluś, 2022). Pomimo za-

awansowanej obecności w przestrzeni wirtualnej, do której rodzice współczesnych dzieci są częściowo zmuszeni, na przykład ze względu na funkcjonowanie elektronicznego systemu dokumentacji szkolnej, nie stanowi to wystarczającego czynnika eliminującego dystans oraz różnice w sposobach użytkowania Internetu między najmłodszymi pokoleniami.

Podsumowanie

Wraz z bardzo dynamicznie postępującym rozwojem technologicznym, którego doświadcza część społeczeństwa z dostępem do produktów cyfrowych, tytułem „rodziny cyfrowej” może nazywać się coraz więcej tych specyficznych grup społecznych. Rodziny te mogą skorzystać z wielu możliwości, jakie daje im płynne użytkowanie technologii. Jest to znaczące w kontekście utrzymywania ciągłości relacji pomimo dużej odległości lub zupełnie różnych harmonogramów dnia, jak również szansa na wzmocnienie bezpieczeństwa zarówno starszych, jak i młodszych jednostek będących częścią rodziny. Nie da się jednak ukryć, iż bezrefleksyjne uczestniczenie w świecie wirtualnym, zarówno przez starsze jak i młodsze jednostki, może spowodować pojawienie się pewnych zagrożeń dotyczących rozwoju, budowania relacji, a nawet bezpieczeństwa. Społeczeństwo funkcjonujące zgodnie z wyróżnionym przez Margaret Mead prefiguratywnym procesem nabywania kultury, mierzy się z utrudnieniami budowania relacji między najstarszym a najmłodszym pokoleniem w rodzinie. Świat cyfrowy w rzeczywistości tak dynamicznych zmian, coraz nowszych technologii i rozwiązań stwarza wiele możliwości, lecz niesie także znaczne zagrożenia, których człowiek uprzywilejowany dostępem do tejże technologii będzie zmuszony doświadczyć. To zaś, które czynniki – negatywne czy pozytywne – staną się dominujące, zależy będzie od zasobów wiedzy i umiejętności społecznych. Problematyka poruszona w tym artykule ukazuje szereg różnorodnych wątków pogłębiających swą wielowymiarowość wraz z dynamiką postępu technologicznego, którego nieustannie doświadczamy. Każdy z przedstawionych aspektów jest analizowany oraz rozwijany przez wiele dziedzin naukowych, podejmujących próbę wytłumaczenia zachodzących w kontekście cyfrowości zjawisk, dlatego narracja ta stanowi jedynie część bardzo złożonej i dynamicznie zmieniającej się struktury, w której nauka podejmuje próbę analizy różnorodnych zjawisk i relacji zachodzących w kontekście nieustannie przenikającej w codzienność rzeczywistości wirtualnej.

Wkład autorów

Autor deklaruje samodzielny wkład w powstanie pracy.

REFERENCES

Opracowania

- Adamski, F. (2002). *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- Bakiera, L. (2006). *Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana. Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*. UAM, Roczniki Socjologii Rodziny, XVII
- Balcerzak-Paradowska, B. (2004). *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków, przemiany, zagrożenia, potrzeba działań*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
- Ciućkowska, K. (2024). *Sharenting a prywatność dziecka w świecie cyfrowym. O potrzebie uzupełnienia regulacji dotyczących ochrony prawnej dóbr osobistych dziecka*. Journal of Modern Science, 58(4), 303-319
- Hejduk, I. (2016). *Rozwój technologii cyfrowych a wykluczenie społeczne osób 65 plus*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 46(1), 64-78
- Kozubska, A. (2011). *Porozumienie między pokoleniami w rodzinie – płaszczyzny rozwoju*. Wychowanie w Rodzinie, 3, 85-95
- Laskowska, M. (2019). *Odpowiedzialność rodziców w erze cyfrowej*. Studia nad Rodziną, 23, 2-4, 33-49
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Skoneczna, P. (2019). *Problematyczne używanie internetu przez młodzież. Raport z badań*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
- Makaruk, K., Wójcik, S. (2013). *Nadużywanie internetu przez młodzież. Wyniki badania EU NET ADB. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(1), 35-48
- Mead, M. (1978). *Culture and commitment: a study of generation gap*, przekł. J. Hołówka. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Plopa, T. (2011). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls
- Reisner, J. (2024). *Informacja o widowni telewizyjnej w Polsce w II kwartale 2024 roku: Zestawienie danych pochodzą z badania firmy AGB Nielsen Media Research (Analiza i opracowanie)*. Warszawa: Departament Monitoringu
- Ściupider-Młodkowska, M. (2020). *Rodziny i więzi międzyludzkie w cyfrowym uwikłaniu*. Wychowanie w Rodzinie, XXII, 1, 241-256

Źródła internetowe

- Grewiński, M. (2018). *Cyfryzacja i innowacje społeczne – perspektywy i zagrożenia dla społeczeństwa*. Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie, 46(1), 19-29; <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.0980>
- Hanyga-Janczak, P. (2011). *Wychowanie z telewizorem w tle. O telewizji w codziennym życiu rodziny*. Wychowanie w Rodzinie, 3, 25-38; <https://doi.org/10.23734/www20113.025.038>
- Kemp, S. (2024). *Digital 2024: Poland*. DataReportal. Retrieved from <https://datareportal.com/reports/digital-2024-poland>
- Kisielevska, A. (2024). *Oglądanie telewizji – nowe kompetencje medialne*. W: A. Kisielewska, J. Mytnik-Daniluk (red.), *Akademia kompetencji kulturowych mieszkańców województwa podlaskiego. Raport z badań* (ss. 235-251). Białystok; <http://hdl.handle.net/11320/17294>
- Lorecka, K. (2016). *Współczesna rodzina na etapie adaptacji do globalnej ekspansji technologicznej – szanse i zagrożenia*. Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio, 28(4), 232-255; pobrano z <https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR/article/view/735> The Average Screen

- Michalska, M. (2016). *Starość, nie zawsze radość. Wykluczenie społeczne seniorów jako wyzwanie dla społeczeństw w Polsce i na Zachodzie*. W: K. Wódz, D. Nowalska-Kapuścik, G. Libora (red.), *Peryferie społeczne w teorii i badaniach empirycznych* (ss. 113-124). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego; <http://hdl.handle.net/20.500.12128/21405>
- Sikorska, J. (2024). *Aktywność cyfrowa seniorów i jej znaczenie dla partycypacji osób starszych w życiu online na platformach społecznościowych*. *Pedagogika Społeczna Nova*, 4(8); <https://doi.org/10.14746/psn.2024.4.8.7>
- Time and Usage by Country by Rodrigo Navarro August 26, 2024; <https://www.electronicshub.org/the-average-screen-time-and-usage-by-country/>
- Waluś, S. (2022). *Wybrane aspekty wpływu nowych technologii na rodzinę w świadomości młodzieży pokolenia IGen uczęszczającej do szkół ponadpodstawowych na terenie województwa opolskiego*. *Humanitas. Pedagogika i Psychologia*, 1(25)(null), 241-259. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.0799>.